

УДК 7.75(045)

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.3.2021.361-370>

Людмила Павлівна ГОРБАТЕНКО,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв,
Харків, Україна,
e-mail: ludmilagor07@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5156-0898

АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНИЙ ЖИВОПИС ЯК САМОБУТНІЙ НАПРЯМ НЕФІГУРАТИВНОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Стаття є спробою визначення нового напрямку абстрактного живопису ХХІ ст. із метою виявлення характерних особливостей у виконанні і сприйнятті асоціативно-образних колірних композицій. У ході роботи розглянуто основні етапи становлення та розвитку асоціативно-образного живопису. Проведено порівняльний аналіз асоціативно-образних колірних композицій і творів мистецтва оп-арту, які спираються на особливості візуального сприйняття. Порівняльний аналіз цих напрямів виявляє принципові відмінності, що полягають у відсутності у творах оп-арту художнього образу в гонитві за спецефектами ілюзорного сприйняття. Мистецтво оп-арту навмисно руйнує цілісність сприйняття дійсності, порушуючи психічну рівновагу глядача, в той час як асоціативно-образний живопис створює єдність образу, використовуючи універсальні закони всесвіту. Асоціативний художній образ створюється завдяки закономірній взаємодії двох енергетичних потоків, які символізують предмет - фон на рівні підсвідомості. Розвиток кольору може йти або в бік висвітлення, або в бік затемнення. Семантично перехід кольору в білий або чорний знаменує смерть кольору, повернення до витоків. Вихід за межі кольору означає в разі білого – перехід до вічного буття, а в разі чорного

– до вічного небуття. При розробці художнього образу в асоціативно-образних композиціях використовуються рух кольору до ахроматики відповідно до задуму твору.

У результаті дослідження визначено закономірності створення асоціативно-образних колірних композицій як самостійних творів нефігуративного мистецтва, які будуються за універсальними законами гармонії, де дотримуються принцип дискретності, принцип безперервності, принцип полярності, принцип ритму, принцип «золотого перетину», принцип ієрархії, принцип єдності та цілісності. У підсумку, всі задіяні при побудові асоціативно-образних колірних композицій принципи та закономірності працюють на створення самобутнього асоціативного художнього образу. Асоціативно-образні колірні композиції можуть успішно використовуватися в різних галузях дизайну й існувати як самостійні художні твори. Таким чином, асоціативно-образний живопис можна розглядати як самостійний напрям нефігуративного образотворчого мистецтва.

Ключові слова: асоціативно-образна композиція, нефігуративне мистецтво, абстрактний живопис, оп-арт

Вступ. Сучасному образотворчому мистецтву притаманна різноманітність форм і напрямів розвитку, зумовлена, з одного боку, кризою техногенного суспільства, а з іншого – пошуком виходу зі становища, яке загрожує існуванню людства і планети. Звідси різновиди абстракціонізму, що з переляку намагаються зламати та понівечити існуючі форми, зруйнувати світ і полягти під його уламками, або сюрреалізм обіруч із символізмом, що намагаються затулити очі та розкрити підсвідомість, щоб сховатися там від жаху сьогодення, або гештальт, арт-терапія та медитативний живопис, що знаходяться у пошуках шляху до світлого майбутнього.

Постановка проблеми. Головне завдання мистецтва взагалі, зокрема живопису, полягає у створенні художнього образу. Тому в дослідженні зроблена спроба визначити, яким чином створюється художній образ у асоціативно-образному

живописі (АОЖ). Для цього необхідно розглянути, як втілюються основні закономірності творення у асоціативно-образних композиціях (АОК).

Аналіз досліджень і публікацій. На перший погляд, АОК візуально схожі на твори оп-арту. Проте, порівняльний аналіз цих напрямів виявляє принципові відмінності, що полягають у відсутності в творах оп-арту художнього образу в гонитві за спецефектами ілюзорного сприйняття. Мистецтво оп-арту, що було започатковано в експериментальних творах митця В. Вазарелі [5], навмисно руйнує цілісність сприйняття дійсності, порушуючи психічну рівновагу глядача, в той час, як АОЖ створює єдність образу, використовуючи універсальні закони всесвіту [2]. Дослідження В. Кравця [3] підтверджують наявність єдиних законів гармонії у творах мистецтва, архітектури та природи. АОК базуються на семантичному значенні кольору як інформаційного різновиду енергії, який певним чином діє на глядача практично незалежно від його усвідомлення, згідно ствердження М. Серова [4]. Кількість барв кольорового ключа для АОК визначається відповідно до закону Д. Мілера [3].

Мета статті – розглянути асоціативно-образний живопис як самобутній напрям нефігуративного образотворчого мистецтва. У ході дослідження були поставлені наступні завдання: зробити огляд історії виникнення АОЖ, провести порівняльний аналіз АОК та оп-арту, розглянути особливості побудови художнього образу в АОЖ.

Виклад основного матеріалу. Одним із напрямків сучасного мистецтва є оп-арт, започаткований Віктором Вазарелі [5] наприкінці ХХ ст. Оптичне мистецтво використовує зорові ілюзії, спираючись на особливості візуального сприйняття. Ці ілюзії спрацьовують на рівні примітивних фізіологічних реакцій, які не залежать ні від культури особистості, ні від індивідуальної свідомості чи переконань та смаків. Мистецькі твори оп-арту блокують свідому інтерпретацію, руйнують системну цілісність сприйняття,

розташовуючи однотипні прості елементи протиприродним чином, що призводить до виникнення різноманітних ілюзій.

На відміну від оптичного мистецтва асоціативно-образний живопис, навпаки, створює цілісний асоціативний художній образ, хоча базується на схожих геометрично-модульних конструкціях. Якщо оп-арт свідомо розриває ритми руху форми та кольору, то АОЖ організовує єдність ритму руху кольору у просторі.

Асоціативно-образні композиції – твори образотворчого нефігуративного мистецтва, виконані з дотриманням законів і принципів побудови художнього образу, композиції та колориту, властивих творам академічного живопису. В основу АОК покладений художній образ (задум), під цей задум підбирається т. зв. «кольоровий ключ» із декількох кольорів (відповідно до закону Мілера) [4] згідно з їх семантичним значенням [1], далі організовується зустрічний рух кольорів зі зміною параметрів світлотності та насиченості, що дозволяє створити два композиційних центри: світлотональний центр та кольоровий акцент. Розвиток кольору може йти або в бік висвітлення, або в бік затемнення аж до повного нівелювання. Семантично перехід кольору в білий або чорний означає смерть, повернення до витоків: у випадку білого – до вічного існування, у випадку чорного – до вічного небуття. При розробці художнього образу в АОК використовується відповідний рух кольору до ахроматики.

АОК виникли як творче завдання з дисципліни «кольорознавство» для студентів Харківського художньо-промислового інституту (зараз – Харківська державна академія дизайну і мистецтв) наприкінці 90-х рр. минулого сторіччя. Розробив це завдання доцент кафедри живопису Олександр Олександрович Безруков із метою практичної реалізації законів взаємодії кольору у художній композиції. Згодом, АОК перетворились із учбових завдань на самостійні творчі роботи. Перша виставка АОК О.О. Безрукова та його учнів відбулася у 1998 рр. у приміщенні Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, а наступного року виставка під

назвою «Музика кольору» з успіхом пройшла у приміщенні Харківської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К.С. Станіславського. Там відбулася й остання виставка «Музика кольору» під керівництвом О.О. Безрукова у 2006 р., де були представлені роботи напряму АОЖ. Учні та послідовники Олександра Олександровича продовжили творчу справу вчителя. У 2011 р. у виставковій залі ХДАДМ відбулася виставка студентських творчих робіт «Музика кольору», а у 2012 р. – виставка, присвячена пам'яті О.О. Безрукова, за участю студентів та послідовників майстра. З 2014 р. у ХДАДМ започаткований проект «Метаморфози кольору», де щорічно проводяться виставки творчих студентських АОК. У 2017 р. за підтримкою німецько-української асоціації культурно-просвітнього центру «Будинок Нюрнбергу» відбулася перша виставка асоціативно-образного живопису автора даної розвідки «Метаморфози кольору», де були експоновані і дві роботи основоположника АОЖ Олександра Безрукова. Виставка мала гучний успіх, після чого у 2018-2019 рр. пройшла серія виставок АОК автора в «Будинку художника» ХНСХУ, Харківському художньому музеї, Пархомівському художньому музеї ім. П.Ф. Луньова, у художній галереї «Мистецтво Слобожанщини», у палаці дозвілля «Скіфія» та виставка АОЖ Олександра Іванова у Художній галереї ім. Генріха Семирадського. У 2019 р. АОЖ вийшов за межі країни – АОК авторки демонструвалися на міжнародній художній виставці «Пінакотек» у виставковій залі Спілки Архітекторів Вірменії. Твори АОЖ завжди викликали зацікавленість, емоційний відгук та захоплення у глядача, а також інтерес мистецтвознавців. Таким чином, АОЖ пройшов апробацію глядацькою аудиторією і заслужив позитивну оцінку критики. Хоча, на перший погляд, мистецтвознавці проводили паралелі між АОЖ та оп-артом, але існують істотні відмінності між цими напрямками, які стосуються, передусім, цілей та завдань, що стоять перед авторами. Зберігаючи динамічність, притаманну творам оп-арту, АОЖ націлений на створення цілісного гармонійного художнього образу, завдяки дотриманню фундаментальних

законів та принципів світобудови [3], таких як: принцип дискретності, принцип безперервності, принцип полярності, принцип ритму, принцип «золотого перетину», принцип ієрархії, принцип єдності і цілісності [2].

Структурною основою АОК є модульна сітка, при побудові якої можуть бути використані прийоми створення об'ємно-просторових конструкцій, при чому обов'язково зберігається можливість вільного безперервного руху кожного заданого кольору згідно з визначеною траєкторією, де покроково змінюються параметри світлоти та насиченості. Окрім лінійних ритмів модульної сітки вводяться зустрічні ритми за світлотональністю та інтенсивністю кольору, що дозволяє виявити динаміку або статичну рівновагу композиції. Гармонізація взаємодії кольорів у композиції досягається за допомогою вибору типу кольорової організації та використання домінантного кольору. Використання перерахованих технічних засобів забезпечує цілісність композиції та сприйняття художнього образу.

Висновки. Усі задіяні при побудові асоціативно-образних колірних композицій принципи й закономірності працюють на створення самобутнього асоціативного художнього образу. Асоціативно-образні колірні композиції можуть успішно використовуватися в різних галузях дизайну й існувати як самостійні художні твори.

Література

1. Горбатенко Л.П. Принципи побудови асоціативно-образних колірних композицій. АРТ-платформа. 2020. Вип.1. Сс. 238-248.
2. Кравец В.И. Колористическое формообразование в архитектуре. Харків: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те. 1987. 132 с.
3. Миллер Д. Магическое число семь, плюс или минус два: инженерная психология. Москва: Прогресс, 1964. 238 с.
4. Серов Н. Символика цвета. Санкт-Петербург: Издательство: Страта, 2019. 196 с.

5. Хольцхай М. Виктор Вазарели, 1906-1997. Чистое видение: Москва: Арт-Родник; Koeln: TASCHEN, 2006. 96 с.

Людмила Павловна ГОРБАТЕНКО,
кандидат искусствоведения, доцент,
Харьковская государственная академия дизайна и искусств,
Харьков, Украина,
e-mail: ludmilagor07@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5156-0898

АССОЦИАТИВНО-ОБРАЗНАЯ ЖИВОПИСЬ КАК САМОБЫТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ НЕФИГУРАТИВНОГО ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация. Статья является попыткой определения нового направления в абстрактной живописи XXI в. с целью выявления отличительных особенностей в выполнении и восприятии ассоциативно-образных цветовых композиций. В ходе работы рассмотрены основные этапы становления и развития ассоциативно-образной живописи. Проведён сравнительный анализ ассоциативно-образных цветовых композиций и произведений искусства оп-арта, которые опираются на особенности визуального восприятия. Сравнительный анализ этих направлений обнаруживает принципиальные различия, которые заключаются в отсутствии в произведениях оп-арта художественного образа в погоне за спецэффектами иллюзорного восприятия. Искусство оп-арта намеренно разрушает целостность восприятия действительности, нарушая психическое равновесие зрителя, в то время как ассоциативно-образная живопись создаёт единство образа, используя универсальные законы вселенной.

Ассоциативный художественный образ создаётся благодаря закономерному взаимодействию двух энергетических потоков, символизирующих предмет – фон на уровне подсознания. Развитие цвета может идти либо в сторону высветления, либо в сторону затемнения. Семантически переход

цвета в белый или чёрный знаменует смерть цвета, возвращение к истокам. Выход к пределам означает в случае белого – переход к вечному бытию, а в случае чёрного – к вечному небытию. При разработке художественного образа в ассоциативно-образных композициях используется движение цвета к ахроматике в соответствии с замыслом произведения.

В результате исследования определены закономерности создания ассоциативно-образных цветовых композиций как самостоятельных произведений нефигуративного искусства, которые строятся по универсальным законам гармонии, где соблюдаются принцип дискретности, принцип непрерывности, принцип полярности, принцип ритма, принцип «золотого сечения», принцип иерархии, принцип единства и целостности. В итоге, все задействованные при построении ассоциативно-образных цветовых композиций принципы и закономерности работают на создание самобытного ассоциативного художественного образа. Ассоциативно-образные цветовые композиции могут успешно использоваться в различных сферах дизайна и существовать как самостоятельные художественные произведения. Таким образом, ассоциативно-образную живопись можно рассматривать как самостоятельное направление нефигуративного изобразительного искусства.

Ключевые слова: ассоциативно-образная композиция, нефигуративное искусство, абстрактная живопись, оп-арт

Liudmyla P. GORBATENKO,
PhD in Arts, Associate Professor,
Kharkiv State Academy of Design and Arts,
Kharkiv, Ukraine,
e-mail: ludmilagor07@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5156-0898

ASSOCIATIVE AND METAPHORICAL PAINTING AS A SPECIFIC STYLE OF NON-FIGURATIVE VISUAL ARTS

Abstract. This article is intended to determine a new style in the 21st century abstract painting and distinguish particular features of the creation and perception of associative and metaphorical color compositions. The article focuses on the main stages of formation and development of non-figurative art in painting, along with the comparative review of associative and metaphorical color compositions and optical artworks, which are based on the particularity of visual perception. The comparative review of these two styles shows us the significant difference. Optical artworks usually do not contain any art image because their focus is on the special effects of delusive perception. Optical art intentionally destroys the integrity of reality perception, causing mental disbalance in viewers. While associative and metaphorical color compositions create the image cohesion, using the laws of the Universe.

An associative art image is created due to the natural interaction of two energy flow, namely, the flow of an object color and the background color flow.

The color could become lighter or darker in the process of its development. The change of color to black or white semantically means its death, a return to the origins. If we talk about white color it means a transition to eternal existence, and if we talk about black color it means eternal non-existence. According to the concept of an artwork, the color shift to achromatic can be used to create an art image in associative and metaphorical color compositions. The conducted research shows us some patterns used in creating associative and metaphorical color compositions as specific works of

non-figurative art, in particular the universal law of harmony and principles of discreteness, continuity, polarity, rhythm, golden ratio, hierarchy, unity and integrity.

All these laws and principles are aimed to create a distinctive associative art image in non-figurative painting. Associative and metaphorical color compositions can be successfully used in different design areas and exist as specific works of art. Thus, associative and metaphorical painting could be considered as a specific style of non-figurative art.

Key words: associative and metaphorical color composition, non-figurative art, abstract painting, optical art

References

1. Gorbatenko, L.P. (2020). Pryncypy pobudovy asociatyvno-obraznyh kolornyh kompozycij [Principles of motivation for associative color compositions]. ART-platforma, 1, 238-248 [in Ukrainian].
2. Kravec, V.I. (1987). Koloristicheskoe formoobrazovanie v arhitekture [Color shaping in architecture]. Kharkiv: Vyscha shk. Izd-vo pri Har'k. un-te [in Russian].
3. Miller, D. (1964). Magicheskoe chislo sem', plus ili minus dva: inzhenernaja psihologija [The magic number seven, plus or minus two: engineering psychology]. Moscow: Progress [in Russian].
4. Serov, N.V. (2019). Simvolika cveta [Color symbolism]. Saint-Petersburg: Strata [in Russian].
5. Hol'chaj, M. (2006). Viktor Vazareli, 1906-1997. Chistoe videnie [Victor Vasarely, 1906-1997. Clear vision]. Moscow: Art-Rodnik; Koeln: TASCHEN [in Russian].